

Llais Y Derwent

Mae'r gwanwyn wedi bod ac mae hir dydd haf dim ond rownd y cornel. Does dim ond ychydig o amser cyn i ni i gyd anelu am ddiwyddiadau'r haf megis ysgolion haf Cymraeg ac wrth gwrs yr Eisteddfod Genedlaethol. Mae nifer o aelodau Cylch Ddysgwyr Cymraeg Derby eisoes wedi treulio amser draw yng Nghymru eleni.

Mi ges i amser braf ym Mis Ebrill yn crwydro o gwmpas Pen Llyn. Mae hi ryw fath o bererindod flynyddol i mi i ddringo i gopa hen fryn gaer 'Tre'r Ceiri' ger Llithfaen. Eleni roedd hi'n braidd yn niwlog ar ben y bryn ond yr oedd hi'n brofiad arbennig yr un fath. Hefyd mi es i i weld Eisteddfod leol sef 'Eisteddfod Mynytho'. Mae'r eisteddfodau lleol ar draws Cymru yn sylfaen i ddiwylliant Cymraeg a Chymreig. Heb yr Eisteddfodau bach lleol mae hi'n annhebyg bod yr Eisteddfod Genedlaethol yn llwyddo fel y mae. Felly, os dych chi'n ymweld â Chymru tra mae Eisteddfod leol yn digwydd, ewch draw i gael blas o ddiwylliant Cymraeg y fro ac i gefnogi'r cystadleuwyr, efallai gei di weld nhw yn y Brifwyl yn y dyfodol.

Mae nifer fawr o bobl wedi ymateb yn gadarnhaol i'r ymosodiad anwar ar Gofeb 'Cofiwch Dryweryn' trwy beintio rhai cofebion newydd ar draws y wlad. Efallai'r 'cofeb' gorau i gollu Capel Celyn a'r holl helynt Tryweryn yw parhad yr iaith Gymraeg. Tasa pob siaradwr yr hen iaith yn gallu perswadio rhywun arall i ddysgu'r iaith mi fysai dros filiwn o bobl yn siarad yr hen iaith ymhell cynt 2050 y dyddiad sy wedi cael ei osod gan y llywodraeth yng Nghaerdydd i gyrraedd y nod. Ond mae angen hyder ac uchelgais i gyrraedd nod o'r fath. Efallai bod yna arwyddion o hynny yn digwydd ar draws Cymru ar hyn o bryd. Mae nifer cynyddol o banneri 'Yes Cymru' i'w gweld ar hyd y wlad. Mae mudiad 'Yes Cymru' yn ymgyrchu dros annibyniaeth i Gymru, yn bersonol dw i'n meddwl taw annibyniaeth i Gymru (a'r Alban) yn syniad amserol yn dilyn hynnt a helynt Brexit.

Wrth i mi ysgrifennu hyn mae'nna ddigon o ansicrwydd ynglŷn â safle'r Eisteddfod ym mis Awst. Mae cwestiynau wedi codi am ddiogelwch y maes yn dilyn llifogydd yn Llanrwst yn ystod y gwanwyn. Gobeithio mi fydd hyn yn cael ei datrys mewn pryd.

Mae'r dyddiadau ar gyfer gweithdy Cymraeg Derby wedi gosod tan fis Rhagfyr. Gwelir manylion ar dudalen 2. Mae dyddiad ar gyfer Ysgol Undydd Derby ar Sadwrn 19 o Hydref, a dyn ni'n gobeithio fydd stondin llyfrau o siop Awen Meirion yn dod. Mae Gwyn Sion Ap Ifan o Awen Meirion wedi bod yn gefnogol iawn i'r Ysgol a dyn ni'n diolchgar iawn iddo. Mae ffurflen bwcio ar gael ar ein gwefan neu fel ffurflen papur mewn gweithdy. Hoffwen ni weld nifer da o bobl yn gweithgareddau CDCD felly oes ydych chi'n nabod rhywun sy eisiau dysgu neu siarad Cymraeg gad iddynt wybod am CDCD.

Yn olaf, dyw hi ddim yn bosib cyhoeddi 'Llais y Derwent' heb gynnwys ambell wall a chamgymeriad. Wn i ddim sut wnaeth hyn slipio mewn ond rhywsut, yn rhifyn y Gwanwyn, yn yr erthygl 'Tri Ddysgwr' dwedodd bod Di Mathews wedi ymweld â Chymry Melbourne, y gwir yw Cymry Sydney oedd yn derbyn ymweliad Di. Ymddiheurwn am unrhyw dramgwydd.

Jonathan Simcock

Enw'r bont

Cafodd y bont newydd dros yr Hafren ei henwi yn sydyn iawn yn fy marn i, a does gen i ddim cof clywed am unrhyw fath o drafodadeth na chlywed am unrhyw gynig i enwi'r bont. Mae erthygl wych gan Myrddin ap Dafydd yn 'Llafar Gwlad' yn nodi pa mor anweddus ydy'r enw o Dywysog Cymru ar y bont.

Mae Myrddin yn cychwyn gan ddweud nad yw Alun Cairns 'wedi gweld arwyddocâd afon Hafren yn y berthynas unochrog rhwng y ddwy wlad' a felly bod yr enw yn gangymeriad hanesyddol.

Mae croesi'r Hafren yn ein atgoffa ni o ddiffyg parch, anhegwch a chreulondeb y gorffennol tuag at y Cymry.

Rydau ni yn gwybod bod pen un o dywysogion Cymru wedi cael ei gludo dros yr afon Hafren, a wedyn ei osod ar bolyn yn Llundain, yn weithred ffiadd ac yn sarhad i'n cenedl.

Cafodd y dywysoges Gwenllïan ei chipio yn faban dros yr Hafren a'i chadw yn Sempringham rhwng pedair wal cwfaent, nes ei marwolaeth yn 54 oed, a hynny wedi ei thad gael ei ddiennyddio, yn ogystal â pherthnasau eraill o'i deulu; y cwbl ar gais brenin Lloegr.

Mae cymaint o gyfoeth naturiol Cymru gan gynnwys dur, haearn a glô wedi cael ei sugno o Gymru dros yn Hafren er budd 'gofynion yr Ymerodraeth', oedd i fod yn fudsoddiad er datblygu, ond heddiw Cymru ydy'r wlad dlotaf yn y D.U.

Mae lluo o'n pobl ifanc ni yn gorfod croesi'r Hafren i gael gwaith am na dydy Cymru ddim wedi cael ei chyllido yn deg, er mwyn iddi hi allu budsoddi er budd yr economi. Y wlad yn cael ei hamddifadu o ieuencid dysgiedig, a mwy na thebyg, y cwbl yn ymgartrefu a chodi teuluoedd, ond na fyddent yn dychwelyd i'r hen wlad. Mae'r golled yn un hoelen arall yn arch yr iaith. Daw rhai yn ôl dros yr Hafren bid siwr .... ond dim ond i

fwynhau eu hymddeoliad.

A be am y milwyr sydd wedi croesi'r afon i ormesu'r Cymry a'u cadw nhw mewn trefn ar hyd canrifoedd? Yn 1283 ar ôl i fyddinoedd Edward I drechu byddinoedd Cymru, cafodd trysorau cenedlaethol a gwerthfawr eu dwyn o Abaty Aberconwy a'u cludo bob cam dros yr Hafren i San Steffan. Roedden nhw'n drysorau oedd wedi cael eu defnyddio mewn seremoni urddo tywysogion Cymru.

I godi cronfa ddŵr Efyrrwy, roedd rhaid boddi eglwys, dau gapel, deg o ffermydd, a rhyw ddeugain o dai er mwyn i ddinasyddion Lerpwl gael digon o ddŵr. I roi halen ar friw, daeth un o dywysogion y frenhiniaeth i 'ddathlu' bod y gwaith wedi ei gwblhau a dad-orchuddio plac yn Efyrrwy yn 1910.

Mae arwisgiad 1969 yng Nghaernarfon wedi rhoi blas drwg ar sawl ceg! Yn ôl llywodraeth Llundain, byddai'r achlysur o fudd economaidd i Wynedd, neu hyd yn oed i Gymru gyfan! Roedd y seremoni yn y castell yn y dref a cafodd llechi o chwarel Dinorwig eu defnyddio i godi llwyfan teilwng i urddo'r tywysog. Mis ar ôl yr arwisgo, pan ddaeth y gweithwyr yn ôl o'u gwyliau haf, roedd y chwarel wedi ei chau a'r dynion i gyd yn ddi-waith.

Na, nid ei henwi i ddyrchafu a dathlu tywysog: byddai 'Pont Rhodri Morgan' yn fwy derbyniol. Neu 'Pont Geraint Tomos.'

Mae Myrddin yn gorffen fel hyn:

'Ail-agor creithiau y mae Alun Cairns wrth ddefnyddio'r enw hwn, nid creu pont.'

Enid Davies
Eglwys Bach

Cylch Dysgwyr Cymraeg Derby Rhaglen 2019

Taith Gerdded Cymraeg 26-5-19

Cwrdd yng nghanol Monyash am 11 o'r gloch

Gweithdy Cymraeg Sadwrn 1-6-19

Gweithdy Cymraeg Sadwrn 14-9-19

Ysgol Undydd Cymraeg 19-10-19

Gweithdy Cymraeg Sadwrn 9-11-19

Gweithdy Cymraeg Sadwrn 7-12-19

Mae Cylch Dysgwyr Cymraeg Derby yn cyfarfod ar ddydd Sadwrn pob mis yn Nhŷ Cwrdd Y Crynwyr, Stryd Sant Helen, Derby am 9.30 y bore tan hanner dydd ar wahân i'r Ysgol Undydd sydd yn digwydd rhwng 9.30 y bore a 4 o'r gloch y prynhawn. Mae'n a groeso i bawb boed dysgwyr neu siaradwyr rhugl.

www.derbywelshlearnerscircle.blogspot.com

Y Ffawyddden

Fel y dderwen, coeden fawr a mawreddog ydy ffawyddden aeddfed. Efallai mai yn yr hydref y bydd yn cyrraedd anterth ei phrydferthwch pan fydd ei dail yn troi'n gopr. Bydd y dail ddim yn cael eu heffeithio gan 'absgisedd', sef y broses o golli dail sy'n digwydd efo'r rhan fwyaf o goed collddail yn yr hydref. Felly, yn aml bydd y dail yn aros ar y goeden nes bod y gwanwyn yn cyrraedd pan fyddan nhw'n cael eu disodli gan ddail gwyrdd llachar.

Er bod y ffawyddden yn cael ei hystyried yn goeden gynhenid yn ne Loegr a de Cymru, ni chyrhaeddodd Brydain tan 4000 CC, sef 2000 blynnyddoedd ar ôl i'r Sianel ffurfio. Mae dadansoddi pail wedi dangos presenoldeb y ffawyddden yng ngogledd Lloegr yn yr Oes Haearn. Erbyn hyn, mae hi wedi lledu i'r Alban. Enw Lladin y ffawyddden ydy 'Fagus sylvatica'. Mae 'Fagus' yn golygu 'math o dderwen' ac ystyr 'sylvatica' ydy 'tyfu mewn coedwig'.

Mae'n well ganddi bridd sy ddim yn orwlyb, felly mae'n gyffredin mewn ardaloedd calchfaen a sialc, er bod hi'n ffynnu lle mae dyodiad yn cael ei ddosbarthu'n gyfartal trwy'r flwyddyn. Os bydd y cyflyrau'n addas, bydd y goeden hon yn gallu cyrraedd uchder o 40 metr ac yn datblygu brigdyfiant sylweddol. Mae'r rhisgol yn llwyd a llyfn ac yn aml bydd hwn yn cael ei ddfirodi gan wiwerod. Fel y fedwen arian, mae'r ffawyddden yn fonocaidd, sy'n golygu bod y blodau gwrywaidd a blodau benywaidd yn tyfu ar yr un goeden, fel arfer ym mis Ebrill a mis Mai. Bydd y blodau'n cael eu hamgylchu gan gwpan ac ar ôl peilliad, bydd y cwpan yn cynnal un neu ddwy gneuen a elwir 'beechmast' yn y Saesneg.

Os bydd ffawyddden yn cael eu rheoli trwy brysgoedio, gallan nhw fyw am 1000 o flynyddoedd. Yn Llanellen, ger y Fenni (ardal lle mae'r ffawyddden yn gynhenid), mae coed hynafol yn hongian dros y ffordd. Mae'r coed hyn wedi cael eu prysgoedio sy wedi sicrhau eu gorosiad a maint. Esiampl dda arall o ffawyddden yng Nghymru ydy 'Coed y Person', sef coedtir i'r de-orllewin o'r Fenni. Oedd nifer o chwareli calchfaen yn yr ardal hon ac er bod y diwydiant hwn wedi diflannu, mae prysgoedio rhai o'r coed hyn wedi sicrhau eu bod nhw wedi cyrraedd maint trawiadol iawn. Heblaw am yr ardal hon, mae olion coedtir ffawyddden cynhenid yng Ngheunant Clydach ar ffin ddeheuol Bannau Brycheiniog ac yng Ngheunant Llangynidr.

Un ffurf draddodiadol arall o reoli coed ydy 'brigdocio'. Mae prysgoedio yn ymarfer o dorri coed collddail yn agos at y tir. Mae brigdocio yn ymarfer o dorri coed yn uwchben y tir, sef allan cyrraedd anifeiliaid sy'n pori. Mae'r ymarfer hwn wedi creu hen goed mawr sy'n nodweddiadol o barctir Sioraidd a Fictoraidd. Yn debyg i brysgoedio, byddai brigdocio'n darparu cyflenwad di-baid o goed. Mae esiamplau bendigedig o ffawyddden wedi eu brigdocio mewn celloedd sef 'Burnham Beeches' yn swydd Buckingham, 'Frithsden Beeches' yn swydd Hertford a 'Felbrigg Beeches' yn Norfolk.

Er bod canopi coedtir ffawyddden yn ddwys a does dim llawer golau'n cyrraedd y tir, mae rhai planhigion a mwsoglau'n tyfu. Ymhlith y rhain ydy 'cytwf' (*Monotropa hypopitys*). Nid gwyrdd ydy'r planhigion hwn, ond melyn hufennog oherwydd diffyg cloroffyl sydd, yn ei dro, yn cael ei achosi gan ddiffyg golau. Mae'r cytwf yn defnyddio ffwng i echdynnu maeth gan goed sydd o'i gwmpas. Mae gan degeirianau fel 'y galdrist wen' a 'thegeirian nyth aderyn' gysylltiad a choed ffawyddden.

Mae'r pren yn cael ei ddefnyddio i wneud dodrefn, gyrdd ac yn anaml bydd yn cael ei ddefnyddio i wneud mwydion papur. Mae'r ffawyddden Ewropeaidd yn cael ei defnyddio i wneud grisiau. Mae gan y pren raen byr ac mae hyn yn golygu bod hi'n gymharol hawdd lliwio, mwydo, gludio a farneisio'r pren.

Ym Mytholeg Geltaidd, symbol o wybodaeth hynafol a thraddodiad oedd y ffawyddden. Credir i Helen of Troy ysgrifennu enw ei chariad ar ffawyddden ac adeiladwyd yr 'Argo' gan Jason efo ffawyddden yn hytrach na derwen. Mae gan y ffawyddden gysylltiad a doethineb ygrifenedig a galwyd y goeden 'boc' gan bobl Anglo-Sacsonaidd a ddaeth yn 'book' wedyn. Yn y Swedeg, mae'r gair 'bok' yn cyfeiro at 'lyfr' a 'ffawyddden' ac yn yr Almaeneg, 'buch' ydy'r gair am 'lyfr' a 'buche' ydy'r gair am 'ffawyddden'.

Tybed ga' i ddoethineb pan fydda i mewn coedwig ffawyddden y tro nesa? Os cewch chi'r fath beth ar ôl ymlwybro o dan y coed hudolus hyn, peidiwch ag anghofio i roi gwybod i mi!

Martin Coleman

Clay Cross

Geirfa

Dyodiad - precipitation

Cyflyrau - conditions

Brigdyfiant - crown / branches & foliage of a tree

Rhisgol - bark

Prysgoedio - to coppice

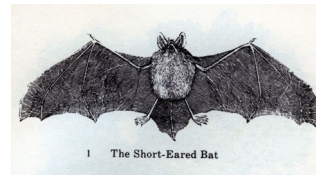
Thomas Pennant y teithiwr a'r naturiaethwr talentog

Am mae *hwntw* ydw i, nid wyf yn gyfarwydd â'r hen Sir Y Fflint (rhan o Glwyd yn awr); felly torri cwys newydd i mi oedd ymchwilio rhywfaint am hanes un o enwogion hanesyddol y sir, sef Thomas Pennant. Dyma'r ffeithiau moel amdano:- ganwyd ym 1726; bu farw ym 1798; priododd ddwywaith; ymgartrefodd am ran fwyaf o'i oes mewn tŷ o'r enw Downing ym mhentre' Whiford yn y sir, nepell o Dreffynnon. Roedd yn hanu o deulu weddol gyfoethog; roedd ei dad yn dir feddiannwr sylweddol a dywedir fod y teulu yn gallu olrhain eu hynafiaid yn ôl dros bum canrif. Cafodd addysg yn Wrecsam ac ar ôl hynny ym Mhrifysgol Rhydychen er ni ennillodd radd. Fel llawer o'r dosbarth uchel yng Nghymru yn y cyfnod hwn nid oedd yn medru'r Gymraeg heblaw ychydig eiriau, ond serch hynny yr oedd yn Gymro brwd. Gan mai ef oedd mab cyntaf ei dad etifeddodd yr ystâd. Felly nid oedd rhaid iddo ennill ei fywoliaeth fel pobl gyffredin; a hyn 'falle yw'r rheswm paham yr oedd yn gallu fforddio defnyddio ei amser a'i dalent ar ei ddiddordebau pennaf. A beth oedd ei ddiddordebau? Yn sicr byd natur, teithio ac astudio ei gyd-ddyn.

Daeth yn enwog fel naturiaethwr; ysgrifennodd sawl llyfr dylanwadol ar fyd natur; llyfrau fel "A History of British Quadrupeds" ac i ni'r Cymry mae ei lyfr "Tours of Wales" a gyhoeddodd ym 1784 yn haeddu iddo'r teitl "Tad twristiaeth yng Nghymru." Bu'n cyfathrebu am flynyddoedd â Linnaeus, naturiaethwr adnabyddus o wlad Sweden. Linnaeus oedd y dyn a wnaeth gymaint i astudio anifeiliaid a'u dosbarthu yn ôl eu rhywogaeth a rhoi enwau Lladin arnynt. Gwnaeth Pennant dair taith yng ngogledd Cymru; yn 1773 a 1776; red hyn wrth gwrs cyn oes y rheilffyrdd, felly teithio ar

gefn ei geffyl wnaeth; bu ei was a chyfaill ffyddlon Moses Williams yng nghyd - deithio gydag ef; 'roedd Moses yn arlunydd hunan-ddysgedig; ac mae nifer o'u ddarluniau a wnaeth ar y teithiau yn ymddangos yn y llyfrau. Gwelwch yma ei ddarlun o'r ystlum. Rhaid cofio bod hyn ymhell cyn dyfodiad ffotograffiaeth.

Rwyf wedi dewis dau ddyfyniad bach o'r holl filoedd o linellau a 'sgrifennodd Thomas Pennant drwy ei oes. Dyma'r cyntaf yng nghyfieithiad yr Athro John Rhys, cyfieithiad a welodd olau dydd canmlynedd ar ôl y cyfrolau gwreiddiol Saesneg.

Mae'n sôn yma yn fyr am ei ymweliad a Lanrwst; rwyf wedi dewis hwn am fod yr Eisteddfod Genedlaethol eleni yn Llanrwst: "*Oddiyma i Lanrwst y mae rhodfa brydferth, gan mwyaf gydag ochr yr afon. Saif y dref yn sir Ddinbych, ar yr ochr gyferbyn a Gwydir. Eir iddi dros y bont, cynllun gorchestol Inigo Jones.*"Rwy'n edrych ymlaen i weld y bont hon ym mis Awst eleni.

A dyma'r ail ddyfyniad, eto yng nghyfieithiad John Rhys lle mae Pennant yn disgrifio hanes hen wraig hynod o ddiddorol a oedd yn byw yn ardal Llyn Padarn yn Eryri:

"Hon ydyw Marged ach Ifan..... y mae ar yr adeg yma (1786) oddeutu deg a phedwar ugain oed. Y fenyw hon oedd yr oreu am hela, saethu, a physgota, o neb yn ei hamser.... rhwyfai yn rymus, ac roedd yn frenhines y llyn; chwareuau yn dda ar y crwth, ac yr oedd yn gydnabyddus â'n holl alawon Cymreig;..... yr oedd yn saer rhagorol; a phan yn ddeg a thrigain oed, yr oedd yn oreu yn y sir am ymaflyd codwm .....Yr oedd Marged heblaw hynny yn grydd, yn adeiladydd cychod, ac yn gwneud telynau. Byddai yn pedoli ei cheffylau ei hun, yn gwneud ei esgidiau ei hun a byddai yn ymgymeryd â gwneud cytundebau i gario mwyn copr i lawr y llynau." Dyna beth oedd amldasgio o ddifri!

Gyda llaw mae 'na gymdeithas Thomas Pennant yn bodoli ers rhai blynyddoedd (www.cymdeithasthomaspennant). Os edrychwch ar y we fe welwch fod y gymdeithas hon yn trefnu teithiau cerdded, a darlithiau o bryd i gilydd ac felly mae enw Thomas Pennant yn cael ei gadw ar gof dros ddeucanmlwydd ar ôl ei farwolaeth.

Howell Price

Gymdeithas Cymry Nottingham

Geirfa

hwntw > South Walian; cwys > furrow; ffeithiau moel > bare facts; tiffeddianwr > land owner; cyfathrebu > communicate; naturiaethwr > naturalist; hunanddysgedig > selftaught; ystlum > bat; gwreiddiol > original; eir > you get to; amldasgio > multitasking; crwth . harp; rhwyfo > row; cytundebau > contracts

Ein Ymweliad â'r Wladfa Patagonia yn siarad Cymraeg

Bu i Meirion a minnau roi cyflwyniad i 'All Matters Welsh' yn Chwefror 2019 yn dilyn ein ymweliad a'r Wladfa. Mae Meirion wedi bod a diddordeb ar hyd ei oes yn Y Wladfa a sylfaenwyd yn 1865 pan bu bron i 200 o fewnfudwyr o Gymru lanio yn ble ddaeth i gael ei adnabod fel Porth Madryn ym Mhatagonia, i boblogi y tir a roddwyd iddynt gan llywodraeth Yr Ariannin. Roedd y grŵp am gadw eu iaith a'i diwylliant Cymraeg yn ogystal a dianc o gyflwr byw ac chyflwr economaidd tlawd ofnadwy.

Hedfanom o Buenos Aires i maes awyr Trelew ac yna ymlaen i Gaiman, tref gyda blas Cymraeg crif, lle arhosom mewn gwesty yn cael ei redeg gan lletywraig oedd yn siarad Cymraeg. Ymwelom ag ystafelloed te a thafarnau Cymraeg. Cawsom ein cyfarch yn y strydoedd gan

breswylwyr oedd yn siarad Cymraeg ac yn awyddus i siarad â phobl o Gymru. Yn ardal Gaiman ymwelom a chapeli Cymraeg, y tŷ cyntaf gafodd ei adeiladu gan y Cymry, yr amgueddfa sydd yn dweud stori'r Wladfa a'r ysgol uwchradd Cymraeg. Cyfarfom a'r prifathro sydd wedi ymddeol a bu e'n helpu aelodau o'n grŵp i gwrdd lan gyda disgynyddion o'r rhai oedd wedi teithio i'r Wladfa ar y llong cyntaf, Y Mimosa yn 1865.

Mae ardal Gaiman yn dir amaethyddol cyfoethog sydd wedi cael ei ddyfrhau yn dda gan y Cymry. Fodd bynnag, yn syth tu allan i'r caeau a'r goedwig sydd wedi cael eu dyfrhau, mae eto pampas sych oedd yn cyfarch y Cymry wrth iddynt gyrraedd.

Yn ystod ein ymweliad â Port Madryn gwelsom y man glanio a chlywed sut bu i'r Indiaid alluogi'r ymsefydlwyr cyntaf i oroesi tir na allai ei ffermio ac heb coed i alluogi adeiladu llochesau. Yn hwyrach cawsom ein diddanu gan Cymdeithas Cymraeg Porth Madryn ac ymwelsom a'i hysgol.

Aeth yr ail ran o'n ymweliad a ni i'r rhan gorllewinol o'r Wladfa, trip heol saith awr i troedfrynau'r Andes – trip mis ar gefn ceffyl i'r ymsefydlwyr cynnar. Yma arhosom yn Trevelin ac ymweld ag amryw tref Cymraeg. Roedd enwau Cymraeg a baneri Cymru yn weladwy iawn, fel yn Gaiman. Fodd bynnag roedd yma yn amgylchedd mwy gwyrdd gydag harddwch yr Andes fel cefndir.

Canom emynau Cymraeg mewn capeli oedd yn debyg i'r rhai yng Nghymru. Ymwelsom ag ysgol lle roedd y plant yn cael eu dysgu trwy Sbaeneg yn y boreau a thrwy Cymraeg yn y prynhawnau. Roedd yn gyfareddol i glywed hwiangerddi a chaneuon Cymraeg yn cael eu canu. A hyn i gyd wyth mil o filltiroedd o Gymru.

Derbyniom letygarwch rhyfeddol o'r cymunedau Cymraeg, oedd yn cynnwys assados

traddodiadol (barbeciwiau) Dafad yn cael ei choginio ar gradell agored ac yn cael ei weini fel rhan o'n pryd bwyd. Mewn un o'r assados hyn, cwrddodd Meirion a menyw oedd wedi bod yn gweithio fel 'au pair' i un o'i ffrindiau yn Aberystwyth, ac mae bron yn ddiamau y byddent wedi cwrdd yr adeg hynny.

Roedd y trip yn grwn yn brofiad oes ac yn gwireddu breuddwyd, a roedd yn hyfrydwch ei rannu gyda'n cymrodyr yn 'All Matters Welsh'.

Barbara Griffiths
Materion Cymreig
Prifysgol y Drydydd Oes
Peterborough

O le dw i'n sefyll

Y dyddiau 'ma dw i'n gwisgo taclau clyw. Dyna ni – dw i wedi ei chyfadde! A dw i ddim yn teimlo embaras o gwbl – wedi'r cyfan dw i'n gwisgo "taclau gweld" ers i mi fod un ar bumtheg oed! Ond mae llawer o bobl sy'n ymddangos amharod i wisgo teclyn clyw, ac mae'r gwneuthurwyr yn manteisio ar y cywilydd hwn. Sylwch sut mae hysbysebion i gyd yn defnyddio geiriau fel "discreet", "hidden" neu "tiny". "Fydd neb yn gwybod eich bod ei wisgo." Yn anffodus dydy'r teclyn fel hyn ("yn y glust") ddim yn y fath orau o declyn ar gyfer pawb sy'n diodde gan golled clyw. Serch hynny, mae'n well gan rai pobl brynu teclyn llai defnyddiol nag un sy'n eistedd y tu ôl y glust, oherwydd eu cywilydd.

Pam yn y byd? Beth ydy'r gwahaniaeth rhwng teclyn clyw (sy'n gorfod aros cudd) a sbectol (sy'n falch yn aml i fod yn "ddylunydd")? Efallai oherwydd problem hen bobl ydy byddardod yn aml?

Does dim cywilydd mewn bod yn hen, nac oes? Naturiol ydy tyfu (gair priodol iawn!) henach, a dylen ni henuriaid fod yn falch o'n campau, ein doethineb, ein profiad, a gweddill ein potensial, yn hytrach na themlo embaras am ein croen wedi crychu, ein byddardod, neu hyd yn oed ein anymataliaeth.

A pheth arall, mae'r profiad o glywed drwy teclyn clyw yn wahanol iawn o glywed drwy'r clustiau. Roedd rhaid i fy awdiolegydd sefydlu ddwy rhaglenni wahanol yn fy nhaclau clyw – un er mwyn i mi glywed lleferydd ac yr arall ar gyfer gwranddo ar gerddoriaeth – oherwydd bod amleddau'r lleferydd a cherddoriaeth yn wahanol.

Ond dydy'r cynhyrchwyr rhaglenni teledu ddim yn ymddangos deall hyn (hyd yn oed cynhyrchwyr rhaglenni ar gyfer dysgwyr Cymraeg ar S4C!). Yn aml maen nhw yn gosod trac sain gerddorol dros y lleisiau. Felly .... os dw i'n gwyllo'r teledu gan ddefnyddio fy rhaglen "gerddoriaeth" dw i ddim yn medru clywed y lleisiau yn hawdd, ond os dw i'n defnyddio fy rhaglen "leferydd" mae sain anhyfryd iawn (yn debyg i hisian) yn gorwedd dros y lleisiau ac yn eu gwneud nhw anodd i glywed. Defnyddio isdeitlau yn bosibilrwydd, wrth gwrs, ond wrth ddysgu iaith mae osgoi isdeitlau yn well yn aml.

Mewn rhaglenni dogfen yn enwedig mae cerddoriaeth yn ddiangen a ddigroeso. Ac os oes rhaid i gael cerddoriaeth mewn dramâu – peidiwch ag ei chymysgu gyda llinellau'r actorion, os gwelwch yn dda.

Yn fy marn i, anffafiaeth yn erbyn pobl anabl ydy gosod trac sain cerddorol dros leisau mewn rhaglenni teledu, ac felly dylai fod yn anghyfreithlon!

Cath Platt
Uttoxeter

Rolls-Royce, Warren East a Dyson

Mewn pwt o erthygl yn Y Times yn ddiweddar, mae Robert Lea golygydd diwydiannol y papur yn cyfeirio at y ffaith fod Warren East pennaeth gweithredol Rolls-Royce sy'n cynhyrchu peiriannau i awyrennau, llongau a threnau wedi tynnu'n ôl o fod yn aelod-di-weithredol rhan amser o Fwrdd Cwmni proffidiol hi-tec Dyson sy'n symud ei bencadlys o Loegr i Singapore. Nid oedd yn anghytuno a'r penderfyniad hwn gan mae'r pwrpas oedd bod yng nghanol y gwledydd bydd yn farchnad i'w datblygiad diweddaraf sef cerbydau trydanol, ond bydd hyn yn amharu ar ei amser i ganolbwyntio ar Rolls-Royce. Dywedodd ei fod am ganolbwyntio ei egni ac amser i sicrhau trawsnewid R-R i fod yn brif gwmni trawsnewid diwydiannol y byd, ac yr oedd yn ffyddiog fod hyn yn bosibl.

Er bod Charles Stewart Rolls wedi'i eni yn Llundain, roedd y llinach deuluol yn haenu o ardal Trefynwy. I Ysgol Bechgyn Trefynwy yr aeth Warren East. Yn agos at yr ysgol mae'r gofeb enwog o flaen Neuadd y Sir mae cerflun o Rolls a'r awyren fregus yn ei ddwyllaw y bu iddo gael ei ddamwain ai lladdodd.

Tybed, a fu i'r bachgen ysgol wrth fynd hebio'r gofeb ac edrych i lygad y cerflun yn meddwl byddai eu deufyd yn cwrdd eto yn y dyfodol?

Singapore move makes Rolls-Royce boss sling his hook, Robert Lea, Y Times, Gwener, Mawrth 22, 2019.

Geirfa

Golygydd diwydiannol.....industrial editor
Pennaeth gweithredol.....executive leader
Cynhyrchu peiriannau.....engine production
aelod-di-weithredol .....non-executive member

Gwynne Davies
Nottingham

Ymweliad y Frenhines Fictoria â Llandderfel Awst, 1889

Pan yn blentyn yn Llandderfel roedd fy ffrind Jane yn byw ar fferm stad y Palé a'r ddwy ohonom yn aml yn mynd i chwarae o gwmpas y plasyd a oedd yn wag yn y dyddiau hynny. Rwy'n cofio Jane yn dweud fod y llwybr yn rhedeg ger yr afon Ddyfrdwy yn cael ei galw'n 'Queen's Walk' oherwydd fod brenhines wedi bod am dro yno, a finnau'n meddwl fod gan Jane ddychymyg bywiog. Ond wir, roedd y Frenhines Fictoria wedi ymweld a Palé a dyma peth o'r hanes yn ôl adroddiadau o'r cyfnod.

Syr Theodore Martin, Llangollen oedd wedi ymestyn y gwahoddiad wedi iddo ysgrifennu hanes bywyd y Tywysog Albert ond gan nad oedd ei gartref digon mawr, rhoddodd Mr Henry Robertson y cynnig iddynt ddefnyddio Palé ar gyfer yr ymweliad ac felly a bu.

Daeth y frenhines i Llandderfel ar y trê'n wedi i'r rheilffordd baratoi trwy ymestyn y plattform bob pen iddo a'i godi troedfedd yn uwch i osgoi disgyniad o'r trê'n. Dydd Gwener 23 Awst, roedd yr orsaf a'r fynedfa i Palé wedi'i haddurno gyda baneri ac 'arch brydferth o grug wedi ei chodi ac

ar ei chanol 'Duw gadwo ein Brenhines' yn Gymraeg a Saesneg a 'choron felen ar y top'. Daeth pobl y Llan i'r orsaf gydag 'ugeiniau' o bobl yn disgwyl am y trê'n pan gyrrhaeddodd yn cynnwys unarddeg o gerbydau a dwy van.

Derbyniwyd y Frenhines, Tywysoges Beatrice, Tywysoges Alice a'r Tywysog Henry gan Arglwydd Raglaw'r Sir a phobl eraill nodedig y Sir mewn gwisgoedd swyddogol. Roedd marchogwyr ar y blaen i dywys y cerbyd gyda nifer o gerbydau arall yn dilyn ac yn ôl yr hanes 'cafodd pawb olwg ragorol arni'.

Ym Mhalé, cyflwynodd Cadeirydd Pwyllgor Plwyf Llandderfel ffon gerdded i'r Frenhines gydag araith fer yn Saesneg a'r Parchedig William Morgan, Rector Llandderfel yn dilyn gydag araith yn Gymraeg. Derbyniodd y Frenhines yr anrheg gyda'r geiriau 'diolch yn fawr iawn i chwi' yr unig amser iddi siarad geiriau Cymraeg yn ôl y cofnod.

Diddanwyd y parti brenhinol ar y nos Wener gan gôr merched Llandderfel wedi gwisgo mewn dillad Cymreig 'gyda het corryn uchel' yn canu alawon Cymraeg gan gynnwys Llwyn Onn ac Ymgyrch Gwyr Harlech. Gwahoddwyd nhw'n ôl nos Sul i ganu darnau cysegredig. Ar noson arall cafwyd cyngerdd gan delynorion Teulu Roberts, y tad John Roberts 'telynor Cymru' a'i naw mab yn chwarae'r delyn dair rhes.

Ymwelodd y Frenhines â Bala lle'r oedd y dref wedi'i haddurno gyda baneri a blodau a llwyfannau wedi'i codi ar y stryd fawr ar gyfer y cyhoedd. Dywed yr adroddiad fod tu blaen gwesty'r Llew Gwyn 'wedi ei ilwminiaeth yn y fath fodd na welwyd ei gyffelyb erioed yn y Bala o'r blaen'. Cyflwynwyd anrhegion a blodau i'r Frenhines a chyflwynwyd amryw urddasolion y Sir iddi gydag anerchiad i'w chroeso gan Capt R D Pryce. Dangosodd y gwarchodlu arfau ac yna côr yn canu'r Anthem Genedlaethol yn Gymraeg a Saesneg cyn i'r parti adael am Glanllyn.

Arhosodd y Frenhines am bedwar diwrnod ac yn bendant aeth am dro ger yr afon!

(Gwybodaeth o gofnodion Eglwys Llandderfel 1889 ac 'Adroddiad Llawn o Hanes Ymweliad y Frenhines', Davies ac Evans, Swyddfa'r Seren, Bala).

**Mary Sillitoe
Belper**

Rob Evans

Safle We Gyda'n gilydd

Fy enw i ydy Rob Evans, mi ges i fyn geni yn Llanall goger Moelfre ar Ynys Môn felly Cymraeg yw fy iaith gyntaf. Roedden ni'n byw mewn rheithordy mawr ac yn yr ardd o flaen y tŷ roedd hen ganon o longdrylliad y Royal Charter. Ar noson Guto Ffowc reddden ni'n llenwi'r faril efo *Vesuvius Fountains* a mathau eraill o dân gwyllt a chael ein mesmereiddio gan y lliwiau yn llifo allan. Ffordd dda i fwydo dychymyg ifanc.

Symudon ni i Saundersfoot yn nes i'r Benfro pan o'n i'n 10 mlwydd oed a ganfod yr ardal yna yn hollol Seisnig, wnaeth fy Nghymraeg ddechrau rhydu. Mynd i'r ysgol ramadeg yn Ninbych y Pysgod ond doeddwn i ddim yn rhy hoff o astudio felly wnes i adael pan o'n i'n 16 i weithio ym manc y National Provincial ond ar ôl 3 mlynedd symudais i Birmingham i weithio fel archwilydd yn y Trysordy ond yn diflasu ar ôl 3 mlynedd gan holl arafwch y lle. Mynd i weithio yn Austin Morris yn Longbridge wedyn ond doedd pethau ddim llawer gwell yna chwaith. Blwyddyn fel cyfrifydd gydag werthwyr tai yn Kidderminster, naw mis gyda chyfrifydd siartredig cyn dechrau fy musnes fy hun fel argraffwr a rhedeg y cwmni tan i mi ymddeol 32 o flynyddoedd wedyn.

Rhywbryd pan o'n i yn fy 30 au dechreuais i boeni am fy Nghymraeg rhydlyd ond mi wnes i ei hailddysgu wrth ddarllen llyfrau Cymraeg i blant a hefyd gwrando'n astud ar Radio Cymru. Pan o'n i wedi dysgu digon fel'na wnes i ymuno a chwsr ysgrifennu Cymraeg creadigol yng Nghanolfan Iaith Gregynog yng nghanolbarth Cymru. Wedyn nes i fwynhau gweithio fel tiwtor dosbarth nos yn Llanandras, Weobley a Llandrindod. Roeddwn i'n gwneud llawer o waith gyda dysgwyr, trefnu teithiau cerdded a chyhoeddi cylchgrawn misol o'r enw 'Y Wennol'. Yn y pendraw mi wnes i ymddeol a symudyn ôl i Gymru a gan fy modi'n hoff iawn o

gerdded nes i ddechrau tynnu lluniau. Treuliais lawer o amser yn yr Alban cyn sylweddoli bod pawb yn mynd yno i dynnu lluniau ac yn anwybyddu Cymru felly cyfunais fy hun i dynnu lluniau yng Nghymru yn unig. Yma yn Abertawe mae llawer o lefydd hyfryd sydd yn hawdd eu cyrraedd, ar yr un ochr mae Penrhyn Gwyr a'r ochr arall mae ardal y rhaeadrau ym mhen pellaf Cwm Nedd. Bannau Brycheiniog wedyn a Sir Benfro dim ond awr i ffwrdd. Erbyn hyn mae gen i gamperfan ac mae hi'n braf iawn teithio o gwmpas Cymru i fwynhau harddwch y wlad gorau yn y byd! Gobeithio y cewch chi werth allan o'r wefan yma.

Rob Evans.

www.gydangilydd.cymru

Cylchgronau a phapurau Cymraeg

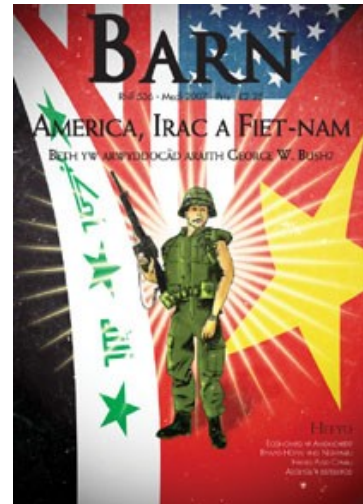
Gymry alltud neu ddysgwyr yr iaith sy'n byw yn Lloegr mae darllen cylchgronau Cymraeg yn ffordd dda o ehangu'r eirfa a hefyd cadw mewn cysylltiad â newyddion o Gymru a beth sy'n mynd ymlaen o ran cerddoriaeth, llyfrau newydd a diwylliant yn gyffredinol.

Mae nifer ohonynt yn cynnig tanysgrifiadau er mwyn cael copi trwy'r post, Hefyd mae'n bosib gweld fersiwn ar lein neu o leiaf eitemau digidol ar safleoedd we neu Weplyfr.

Yr ydw i'n derbyn nifer o gylchgronau trwy'r post gan gynnwys *Golwg* sy'n cael ei gyhoeddi yn wythnosol. Mae hi'n gylchgrawn lliwgar ac mae sawl colofnydd diddorol sy'n ysgrifennu i'r cyhoeddiad megis Aled Samuel, Chris Dafis, a Manon Steffan Ros.

Mae darllenwyr sy eisiau rhywbeth mwy swmpus

a difrifol yn gallu tanysgrifio i gylchgronau megis *Barn*, '*O'r Pedwar Gwynt*' a nifer eraill.

Mae *Barn* yn ymddangos yn fisol ac yn gynnwys nifer o golofnwyr rheolaidd megis Richard Wyn Jones sy'n dadansoddi'r byd gwleidyddol, Bethan Kinfoil sy'n ysgrifennu am bethau yn Iwerddon ble mae hi'n gweithio fel gohebydd. Mae pethau mwy ysgafn hefyd fel adolygiad gwin a bwyd, a hefyd nifer o adolygiadau o lyfrau, teledu, theatr ac arddangosfeydd mewn orielau o gwmpas Cymru.

Mae '*O'r Pedwar Gwynt*' yn gyhoeddiad llenyddol sy'n debyg i'r *London Review of Books* ac yn cynnig erthyglau hir dadansodol o lyfrau o bedwar band byd.

Ar un adeg roedd *Y Cymro* yn bapur wythnosol, ond mae hynny wedi newid dros flwyddyn yn ôl, a bellach mae'r *Cymro* yn dod allan unwaith y mis. Mae digon o bethau diddorol yn *Y Cymro* wrth gwrs fel newyddion a cholofnwyr ac adolygiadau.

Ar ran addasrwydd i ddysgwyr, mae *Golwg* a'r *Cymro* efallai yw'r man cychwyn, ond i'r dysgwyr mwy profiadol a rhugl mae llawer o bethau da yn *Barn* a '*O'r Pedwar Gwynt*'. I ddysgwyr llai profiadol mae cwmni *Golwg* yn cyhoeddi cylchgrawn o'r enw *Lingo Newydd* sy'n cynnig tri lefel gwahanol ar gyfer dysgwyr newydd sbon, rhai canolradd a dysgwyr mwy profiadol.

Ar ben hyn i gyd mae nifer o bethau ar lein megis *Golwg360*, *Cymru Fyw* (safle BBC) sy'n cynnig pethau newydd yn ddyddiol.

Mae nifer fawr o 'blogs' Cymraeg ar gael hefyd. Mae cylchgrawn *Golwg* yn cynnig eitem am rheiny bob wythnos. Felly os does gennych chi ddim cyfle i wrando ar Radio neu deledu Cymraeg, neu dim cyfle i siarad, beth am ysgrifynnu a darllen rhywbeth pob dydd?

Jonathan Simcock
Belper

Cêl neu Celys!

Dim ar gyfer anifeiliaid yn unig mae cêl ond i ninnau yn ogystal!! Dyma un o lysiau gwyrdd deiliog mwyaf llesol a maethlon. Mae yn cynnwys fitaminau A,B,C a K, haearn, asid ffolic, magnesiwm a ffosfforws. Mae pob maetholyn yn gweithio gyda'i gilydd i sicrhau bod calsiwm yn cael ei actifadu a'i amsugno gan y corff ac yn ystod y broses hyn, yn cadw yr esgyrn yn iach ac yn gryf.

Mae cêl yn boblogaidd iawn yn yr Alban a gogledd lloegr ac yno mae y rhan fwyaf yn cael ei dyfu a'i fwyta. Tymor tyfu cêl yw rhwng Rhagfyr ac Ebrill ac mae yn amlwg bod blas ac ansawdd y cêl yn llawer gwell ar ôl iddo gael ei amlygu i'r rhew cyntaf. Mae y rhew yn helpu troi y starts yn y llysiau i siwgr ac felly byddwn yn mwynhau'r blas a thynnerwch y dail.

Mae dau fath o cêl, sef yr un a dail cyrliog a'r llall a dail plaen ond y dail cyrliog yw'r un mwyaf poblogaidd. Dim ond y dail sydd fel arfer yn cael eu bwyta ond gellir defnyddio y coesau praff mewn caserols neu at baratoi stoc.

Gwelir cêl wedi ei rewi mewn siopau bwyd ac fel arfer mae hwnnw'n dod o'r Swistir, yr Almaen a Denmarc.

Pasta a Cêl

200g (½pwys) o ddail cêl

200g (½pwys) o unrhyw fath o basta

Un goes o gennin

Un nionyn coch, maint cymedrol

2 glôf o arlleg

Y Saws

150g (6owns) o gaws aeddfed wedi ei ratio

300ml (½peint) o laeth

25g (owns) o fflŵr

25g (owns) o fenyn

Llund llwy de o fwstard

½ llwy de o tumeric

½ llwy de o baprica

Pupur a halen

Torri'r dail cêl yn ddarnau mân a'u stemio hyd yn dyner. Berwi'r pasta. Sleisio'r llysiau yn denau a'u ffrio'n ysgafn. Paratoi y saws gan ddefnyddio'r dull arferol gyda'r fflŵr, menyng a'r llaeth. Ychwanegu 100g o'r caws a'r blasau i'r saws ac yna y pasta a'r cêl.

Troi'r cyfan i ddysgl addas i'r ffwrn, taenu y 25g o'r caws gyda 25g o friwsion bara ar yr wyneb.

Pobi am 30 munud mewn ffwrn 200°C/Nwy 6 a'i fwynhau i ginio neu swper.

Eluned Mai.

Wedi "i ailargrafu oddi wrth Y CYSYLLTYDD

papur bro Cymry Birmingham a Coventry.

Hon

Beth yw'r ots gennyf i am Gymru? Damwain a hap
Yw fy mod yn ei libart yn byw. Nid yw hon ar fap

Yn ddim byd ond cilcyn o ddaear mewn cilfach gefn,
Ac yn dipyn o boendod i'r rhai sy'n credu mewn trefn.

A phwy sy'n trigo'n y fangre, dwedwch i mi.
Dim ond gwheilion o boblach? Peidiwch, da chwi

Â chlegar am uned a chenedl a gwlad o hyd;
Mae digon o'r rhain, heb Gymru, i'w cael yn y byd.

Rwyf wedi alaru ers talm ar glywed grwn
Y Cymry bondigrybyll, yn cadw swm.

Mi af am dro, i osgoi eu lleferydd a'i llên,
Yn ôl i'm cynefin gynt, a'm dychymyg yn drên.

A dyma fi yno. Diolch am fod ar goll
Ymhell o gyffro geiriau'r eithafwyr oll.

Dyma'r Wyddfa a'i chriw; dyma lymder a moelni'r tir;
Dyma'r llyn a'r afon a'r clogwyn; ac, ar fy ngwir,

Dacw'r ty lle'm ganed. Ond wele, rhwng llawr a ne'
Mae lleisiau a drychiolaeth ar hyd y lle.

Rwy'n dechrau simsanu braidd; ac meddaf i chwi,
Mae rhyw ysictod fel petai'n dod drosod i;

Ac mi glywaf grafangau Cymru'n dirdynnu fy mron.
Duw a'm gwaredo, ni allaf ddianc rhag hon.

T H Parry Williams

Newyddion

Cymdeithas yr Iaith

Mae Cymdeithas yr Iaith wedi croesawu'n wresog dro pedol Cyngor Ynys Môn sy'n golygu na fyddan nhw'n cau Ysgol Bodffordd.

Dywedodd Ffred Ffransis o Gymdeithas yr Iaith:

"Mae'r penderfyniad i beidio â chau'r ysgol yn newyddion gwych i'r gymuned leol. Rydyn ni'n llongyfarch y rhieni a'r ymgyrchwyr lleol, sy'n ysbrydoliaeth i bobl ledled y wlad. Rydyn ni'n annog Cyngor Môn i fynd ati nawr i drafod yn gadarnhaol gyda'r rhieni a'r gymuned er mwyn datblygu'r ysgol. Mae'r Gweinidog Addysg Kirsty Williams hefyd yn haeddu canmoliaeth am gytuno i gynnal ymchwiliad sydd wedi arwain at y tro pedol. Rydyn ni'n edrych ymlaen at weld union fanylion penderfyniad y Cyngor yn fuan. Gobeithio bod hyn yn arwydd clir i awdurdodau ledled Cymru bod angen iddyn nhw gymryd y cod newydd, a'r rhagdybiaeth o blaid cadw ysgolion bychain yn agored, o ddifrif."

"Mynnwn fod yr ysgol newydd yn nhref Llangefni yn mynd yn ei blaen yn dilyn hyn: ni ddylai'r cyngor geisio awgrymu bod cystadleuaeth rhwng cymunedau lleol."

Undeb Cymru a'r Byd

Sut ddechreuodd y cyfan. Cafodd Undeb Cymru a'r Byd, neu Undeb y Cymru ar Wasgar fel roedd yn arfer cael ei adnabod, ei sefydlu ym 1948 gan ein Llywydd Anrhydeddus, T. Elwyn Griffiths o Sir Gaerfyrddin. Yn ystod ei gyfnod gyda'r llu awyr yng Nghairo ym 1943, cafodd ei ysbrydoli i sefydlu cymdeithas a oedd yn galluogi milwyr Cymru i gadw cysylltiad gyda Chymru.

Darganfyddodd T. Elwyn Griffiths bod gan filwyr yr Alban gyrrff a chylchgrawn a oedd eisioes yn helpu milwyr o'r Alban i gadw cysylltiad gydag adref, ac roedd yn benderfynnol o ddarparu'r un math o wasanaeth i filwyr Cymru.

Roedd cefnogaeth gref i'w fenter, ac yn dilyn llawer o waith caled, cyhoeddwyd rhifyn cyntaf cylchgrawn 'Seren y Dwyrain'. Cafodd ei ddisbarthu'n eang o amgylch y milwyr yn y Dwyrain Canol.

Wedi iddo ddychwelyd adref i Gymru ar ôl y

Rhyfel, roedd T.Elwyn Griffiths yn awyddus i sefydlu cymdeithas swyddogol. Cafodd Undeb y Cymry ar Wasgar ei lansio yn yr Eisteddfod Genedlaethol ym Mhen y Bont ar Ogwr ym 1948, roedd ganddynt uned arbennig i groesawu'r Cymry o bob cwr o'r byd i'r brifwyl, hyd at 400 o ymwelwyr blynyddol!

Datblygodd y cylchgrawn ochr yn ochr â'r gymdeithas, gan ffocysu ar gysylltu yr holl Gymry oedd yn byw ar hyd a lled y byd. Newidiodd enw y cylchgrawn i 'Yr Enfys'. Parhaodd T.Elwyn Griffiths yn rhan greiddiol o waith y pwyllgor a'r cylchgrawn am dros 40 o flynyddoedd a derbyniodd MA gan Brifysgol Cymru a medal o America am ei gyfraniad.

Lle 'rydym ni heddiw. Cadeirydd presennol y Pwyllgor yw Gerallt Hughes a'r Is Gadeirydd yw Mary Price. Yr Ysgrifennydd presennol yw Nelian Richards. Mae'r Pwyllgor hefyd yn ethol Arweinydd Rhyngwladol, a'r unigolyn presennol yw Iori Roberts o Norwy. O ganlyniad i'n haelodau ac arian rhodd, mae'r gymdeithas hefyd yn cyflogi tri aelod o staff rhan amser; Nia Davies-Jones fel Golygydd Yr Enfys a Heulwen Davies a Kathryn Colling a gafodd eu penodi yn ystod Marwth 2018, fel ein tim marchnata a'r we.

I weld manylion pellach am ymuno a'r Undeb gwelir www.walesinternational.cymru

Cerddwyr Canolbarth Lloegr

Taith Gerdded Cymraeg Swydd Derby
Cwrdd yng nghanol pentref Monyash
am 11 o'r gloch y bore, dydd Sul 26 o Fai
Taith 3 - 4 milltir i Lathkill Dale
Gwisgwch ddillad a sgidiau cerdded addas.
07864 149078

Grŵpiau Ymarfer Cymraeg yn Lloegr

Basingstoke Welsh Learners

www.cymraegbasingstoke.blogspot.com

Belper Welsh Class 07864 149078

Bore Coffi Popeth yn Gymraeg Nottingham
0772 968 8426

Cylch Dysgwyr Cymraeg Derby
07864 149078

Cylch Siarad Llundain

www.londonwelsh.org/learn-welsh/y-cylch-siarad

U3A Congleton

Groups.u3a.congleton@gmail.com

Ware U3A Welsh Class

Milton Keynes U3A welsh@mku3a.org

U3A Maghull & Lydiate

U3A Newport

Grŵp Siarad Cymraeg Llyfrgell Nantwich,
Dydd Llun 2.30yp - 3.30yp 01270 375361

U3A Merton Groups@mertonu3a.org.uk

Peterborough U3A

Clwb Siarad Cymraeg Preston

<https://welshclubpreston.org/2014/01/11/clwb-siarad-preston-welsh-club/>

**Cyfarfodydd SSIW. Gair i'r gall! Edrych ar
Forum SSIW i gadarnhau dyddiad a manylion
y cyfarfod cyn mynd!**

SSIW Wythnosol

Brighton – Nos Lun, 8.30yn mewn tafarn yn
Brighton (cysylltwch a markwatkinprice am
fanylion)

Great Malvern – Dydd Iau, 12.30 to 2yp, Caffi
Llyfrgell Great Malvern (cysylltwch a
meirionwen)

Lerpwl – Nos Lun, 7.30yn, Canolfan Cymry
Lerpwl, Capel Bethel, Auckland Rd, L18 0HX
(cysylltwch a mikefarnworth)

Rhydychen – Dydd Llun, 11.00 y bore, Welsh
Mike's Bap Café, Abingdon Rd, OX1 4PE
(Cysylltwch a johnwilliams_6)

Rhydychen - Nos Fercher, 8.30yn, The Big
Society, 95 Cowley Rd, Oxford, OX4 1HR
(Contact s-coates1)

Rhydychen – Dydd Iau, hanner dydd, Royal
Blenheim pub, Pembroke/St Ebbe's St, OX1 1PT
(cysylltwch a johnwilliams_6)

SSIW Misol / pob pythefnos

Bourton-on-Dunsmore - Sadwrn

Wyevale Garden Centre (Blooms), Straight Mile,
Bourton-on-Dunsmore, Coventry, CV23 9QQ

(Cysylltwch a alice9)

Caergrawnt - Nos Fawrth, 7.15, the Alma, 26
Russell Ct, Cambridge CB2 1HW (cysylltwch a
maynard am fanylion)

Chelmsford - Nos Fercher, 7.00yn (i dechrau
7.30yn), Chelmsford Cathedral Chapter House,
Chelmsford (cysylltwch a Gwenno)

Coventry - dwywaith pob mis, 10y bore, 1taf &
3ydd Dydd Iau, uwchben y caffi, Earlsdon
Methodist Church, Coventry, CV5 6NF
(cysylltwch a Peter Lockyer trwy ebostio
info@coventrycambrian.co.uk)

Coventry – ail nos Fercher y mis, 6.30yn, Litten
Tree, Coventry (cysylltwch ac andyjone)

Exeter - pob pythefnos, Nos Lun, 7.30yn, The
White Hart, South St, EX1 1EE (Cysylltwch a
carolinewhite am fanylion)

Gloucester - 2ail Nos Fercher y mis, 7.30yn,
England's Glory Pub, London Rd, Gloucester
(Contact nic)

Leeds – 4ydd Sadwrn y mis, 11.30 y bore,
Brewery Tap, Leeds (Cysylltwch a yorkshireend)

Manceinion - 3ydd Sadwrn y mis, 10.30y Bore,
Café Siop Shop, 53 Tib St, M4 1LS (Cysylltwch a
jeanbrandwood)

Milton Keynes - 1taf Nos Iau y mis, 6.00yn i
7.30yn, Ye Olde Swan, Newport Rd, Woughton-
on-the-Green, MK6 3BS (Cysylltwch a
janjones_1)

Norfolk – Nos Iau, 7.30 - 9.15yn, King's Head,
Norwich St, East Dereham, Norfolk (Cysylltwch a
Maynard am fanylion)

Sheffield - 2ail Sadwrn y mis, 1pm, Hagglers
Café, Queens Rd, S2 4DU (Cysylltwch a
hilary_coveney)

Amwythig - 1taf & 3ydd Nos Iau y mis, 7.30 yn,
Wild Pig Hotel, Amwythig, SY3 9JT (Cysylltwch a
bryanroberts)

South East Cornwall - Dydd Iau, 10.30 y bore,
lleoliad i'w cadarnhau (Cysylltwch a LillianMSH
am fanylion)

Sussex/Hants/Surrey (CACEN group), Mis
Hydref 1pm, lleoliad i'w cadarnhau (Cysylltwch a
markwatkinprice am fanylion)

Winchester - pob yn ail wythnos, Nos Iau, 7yn,
The Cart and Horses, in London Rd, Kings
Worthy, Winchester, SO23 7QN (Cysylltwch a
mikebrown am fanylion)

Llais Y Derwent

Os dych chi eisiau sgwennu erthygl i 'Lais'
cysylltwch trwy anfon neges ebost at

menteriaithlloegr@mail.com Mae hen gopïau o
Lais Y Derwent ar gael am ddim ar wefan

www.derbywelshlearnerscircle.blogspot.com